

STATE AND PROBLEMS OF PRODUCTION OF BEEF IN UKRAINE

O. Kutas

National University of Food Technologies

Key words:

*Market
production of beef
meat cattle breeding
Cattle
total number of livestock
of cattle
productivity of animals*

Article history:

Received 10.12.2013
Received in revised form
16.12.2013
Accepted 27.12.2013

Corresponding author:

O. Kutas
Email:
npnuht@ukr.net

ABSTRACT

The article is devoted to the analysis of the state of stock-breeding in Ukraine, namely the problems of cattle breeding. The beginning of 1990s was marked with considerable decrease in subsidies to agricultural producers and change in the state policy of animal husbandry support. Political and economical instability of the last twenty years had negative impact on the Ukrainian industrial livestock complex. Gradual transition from large — to small-scale production had negative effect on state and further development of animal husbandry, volume of output, structure of production and consumption of meat and meat products. Cattle stock is constantly reducing and in the last years this reduction menaces the national food supply security. The state fails to curb the reduction of cattle stock. The article deals with the modern situation of production of beef in Ukraine and the principal reasons of the decrease in production. The main problems of this industry are considered, as well as ways to overcome them. It is substantiated that accelerated development of the specialized meat cattle breeding is the real way to increase production of high-quality and cheap beef.

СТАН І ПРОБЛЕМИ ВИРОБНИЦТВА ЯЛОВИЧНИ В УКРАЇНІ

О.О. Кутас

Національний університет харчових технологій

У статті висвітлено сучасний стан виробництва яловичини в Україні та визначено основні причини зменшення обсягу виробництва. Розглянуто проблеми розвитку даної галузі тваринництва й окреслено напрями їх подолання. Обґрунтовано, що прискорений розвиток спеціалізованого м'ясного скотарства — це реальний шлях до збільшення виробництва якісної та дешевої яловичини.

Ключові слова: *ринок, виробництво яловичини, м'ясне скотарство, велика рогата худоба, поголів'я худоби, продуктивність тварин.*

Однією з найважливіших складових у формуванні продовольчої безпеки держави є обсяг продукції м'ясної галузі. М'ясо — незамінний та унікальний про-

дукт, який має виключно важливу роль у формуванні повноцінного раціону харчування населення [2]. Харчова цінність м'яса визначається його хімічним складом, енергетичною цінністю, смаковими властивостями і рівнем засвоюваності. За сучасною науковою оцінкою, м'ясо — це функціональний продукт харчування, що забезпечує здорове харчування і працездатність людини [5, с. 23].

Яловичина має оптимальне співвідношення білка та жирів, багата на амінокислоти й мінеральні речовини. Згідно з науково обґрунтованими нормами, людині слід споживати на рік 85 кг м'яса, близько 46 % з якого має становити яловичина. Для задоволення потреб населення у цьому виді м'яса та продуктах його переробки потрібно збільшити обсяги виробництва яловичини.

Український ринок м'яса й м'ясопродуктів тісно пов'язаний зі станом сировинної бази м'ясопереробної галузі. Однак за роки економічної кризи у тваринництві спостерігається тенденція до стійкого розладу у функціонуванні всієї системи, а загальнодержавний курс на дрібнотоварне виробництво в м'ясній галузі спричинив руйнування потужних тваринницьких сільськогосподарських підприємств й одночасно не забезпечив належної підтримки розвитку невеликих колективних і приватних ферм.

Протягом усього періоду незалежності не вдалося зупинити тенденцію до скорочення поголів'я худоби та нарощування збитковості вирощування ВРХ. Як свідчать статистичні дані, обсяги реалізації на забій суттєво перевищували обсяги вирощування худоби. Це стало причиною різкого скорочення поголів'я худоби, фактичного знищення спеціалізованого м'ясного стада, зменшення виробництва та скорочення споживання м'яса, старіння матеріально-технічної бази галузі, порушення інфраструктури і ринків збуту м'яса, посилення конкуренції з боку закордонних виробників м'яса і м'ясопродуктів та інших негативних явищ.

Так, частка поголів'я ВРХ у сільськогосподарських підприємствах скоротилася з 85,6% у 1990 р. до 32,4% на кінець 2012 року. Станом на 1 січня 2013 р. поголів'я ВРХ у всіх категоріях господарств становило 4645,9 тис. голів, з них у сільгоспдідприємствах усього третину — 1506,5 тис. голів [6].

Кожний п'ятий кілограм яловичини, яку сьогодні споживають українці, імпортний. В основному це м'ясо, що завозиться для виробництва ковбас. Імпорт у ковбасному бізнесі дедалі активніше витісняє вітчизняний продукт. Так, лише протягом 2009 р. питома вага українського м'яса, яке йде на переробку, скоротилася з 90 до 50% [4].

Тривалий час шляхом прийняття державних програм і стимулюючих заходів держава намагається стабілізувати ситуацію в галузі, але для вирішення основних проблем скотарства (стабілізації і збільшення чисельності поголів'я худоби та підвищення її продуктивності) цих заходів виявляється недостатньо.

Вивченню проблем розвитку і підвищення ефективності виробництва продукції м'ясного скотарства присвятили свої праці такі українські вчені, як П.Т.Саблук, В.Г. Андрійчук, О.І. Здоровцов, В.Я. Месель-Веселяк, В.В. Зіновчук, М.В. Зось-Кіор, І.І. Лукінов, М.П. Денисенко. Проблеми розвитку скотарства та ринку яловичини розглядалися у працях П.В. Щепієнка, М.А. Мартинюка, В.І. Бойка, О.П. Комарніцької, Ю.Я. Гапусенка, П.І. Шарана, М.А. Мартинюка, Н.В. Сеперович та інших. У дослідженнях цих фахівців

детально проаналізовано проблеми, що склалася в скотарстві, та намічено шляхи виведення його з кризи.

За даними Української аграрної конфедерації, світове виробництво м'яса коливається на рівні 294—302 млн. тонн на рік, у тому числі яловичини — близько 66,6 млн. тонн. Починаючи з 2004 р., виробництво яловичини у світі зростало і досягло найвищого рівня у 2008 р. [1].

Однак виробництво на душу населення у різних країнах світу суттєво відрізняється. Так, у 2011 р. за середнього світового виробництва м'яса на душу населення на рівні 42,4 кг на рік у розвинених країнах світу цей показник становив 78,9 кг, а у країнах, що розвиваються, — 32,4 кг [7]. В Україні у 2011 р. показник склав 46,9 кг, у 2012 р. — 48,5 кг [6].

Значним резервом збільшення виробництва яловичини, як показує досвід США, Канади, Італії, Франції, Аргентини, є прискорений розвиток спеціалізованого м'ясного скотарства. Саме за рахунок розвитку цієї галузі, поряд з інтенсифікацією вирощування і відгодівлі худоби молочних і комбінованих порід, має здійснюватися виробництво високоякісної яловичини для задоволення потреб населення та промислового виробництва.

В Україні ж яловичину переважно отримують за рахунок використання на забій поголів'я надремонтного молодняка та вибракуваного поголів'я дорослої худоби молочних і молочно-м'ясних порід.

М'ясна худоба, порівняно з молочною, має низку переваг: потребує значно менших витрат на будівництво приміщень і засоби механізації виробничих процесів; менш витратна стосовно концентрованих кормів, енергетичних і трудових ресурсів; добре використовує пасовища, відходи рільництва (солому, полову) та переробної промисловості (малясу, брагу); забезпечує високоякісною сировиною шкіряну, легку і фармацевтичну промисловість.

Сьогодні виробництвом продукції м'ясного скотарства в Україні зайняті переважно дві категорії виробників: сільськогосподарські підприємства та особисті господарства населення (на кінець 2012 р. поголів'я ВРХ у фермерських господарствах склало 109,9 тис. голів, тобто близько 2,4% від загальної чисельності [6]). При цьому в господарствах населення утримується дві третини від загальної кількості тварин. Але певною проблемою є те, що в малих селянських господарствах ніхто не контролює процес вирощування худоби, через що доволі часто ними виробляється та реалізується м'ясна продукція сумнівної якості.

М'ясне скотарство в АПК України традиційно посідає важливе місце серед інших галузей тваринництва. Але в сучасних умовах унаслідок тривалої фінансово-економічної кризи скотарство знаходиться у досить критичному стані. Значна кількість сільгосппідприємств взагалі не займається вирощуванням худоби, оскільки ця діяльність є нерентабельною [1].

Собівартість вирощування худоби на українських сільгосппідприємствах порівняно низька. Згідно з даними проекту «Агрібенчмарк», за показниками собівартості наша країна може конкурувати зі світовими лідерами у вирощуванні худоби (США, Аргентиною, Канадою, Бразилією). Але рівень цін на внутрішньому ринку України не покриває витрат на виробництво. Ціни на яловичину в Україні одні з найнижчих у світі, що зумовлено низькою

культурою споживання даного виду продукту та низькою купівельною спроможністю населення [3].

У господарствах населення порахувати собівартість виробництва значно складніше через відсутність обліку кормів та інших витрат на вирощування худоби, але є очевидним, що значення цього показника у таких господарствах буде вищим, ніж у сільгоспідприємствах унаслідок більш тривалого періоду відгодівлі, меншого привіску та вищих затрат на корми. Сьогодні господарства населення поступово втрачають доступ до дешевих кормів, оскільки через очікування впровадження ринку землі пасовищ, які використовувалися раніше населенням для випасання худоби, стає все менше. Така ситуація зрештою може привести до збільшення собівартості вирощування худоби у господарствах населення.

Одночасно до України неконтрольовано завозиться значна кількість м'яса ВРХ зарубіжного виробництва сумнівної якості, але за нижчою ціною, ніж в Україні, тому українським виробникам досить важко конкурувати навіть на внутрішньому ринку збуту своєї продукції. Зважаючи на це, питання, пов'язані з нарощуванням обсягів виробництва яловичини і виведенням українського скотарства з кризового стану, постають перед фахівцями та науковцями дедалі гостріше і потребують негайного вирішення.

Причиною негативних явищ у тваринницькій галузі став розпад сільсько-господарської інфраструктури за період незалежності України. Зниження рентабельності виробництва яловичини з 20,6 % у 1990 р. до негативного рівня протягом останніх двадцяти років (у 2011 р. збитковість виробництва яловичини у вітчизняних підприємствах усіх форм власності склала 25,2 %) змусило більшість сільськогосподарських підприємств відмовитися від цього збиткового виду діяльності.

Разом із тим, для жителів сільської місцевості після розпаду колективних підприємств виробництво продукції тваринництва стало одним із головних джерел доходу. У зв'язку з цим поголів'я ВРХ в господарствах населення мало стійку тенденцію до зростання. З 1990р. до 2003 р. поголів'я зросло з 3,5 до 4,9 млн. голів. Розвиток економіки також сприяв зростанню купівельної спроможності і доходів населення. Збільшення попиту на готові м'ясні вироби стало поштовхом до інтенсифікації розвитку м'ясопереробної галузі та зростання у 2004—2010 рр. закупівельних цін на худобу, основним поставальником якої стало населення. У цей період закупівельні ціни на м'ясо і м'ясопродукти, зокрема м'ясо яловичини, наблизилися до рівня світових [3].

За останні роки кризові явища у скотарстві поглибилися. Якщо впродовж останніх двадцяти років скорочення відбувалося переважно через вирізання поголів'я сільгоспідприємствами, що так реагували на збитковість цього виду діяльності, то впродовж 2010—2012 рр. активніше почали вирізати поголів'я господарства населення, де до цього обсяги вирощування ВРХ були досить стабільними [3]. Дещо раніше у господарствах населення почалася поступова трансформація структури натурального виробництва. Вирощування ВРХ з метою отримання додаткового прибутку для більшості населення стає вже нецікавим, і в структурі споживання яловичина поступово витісняється більш дешевим м'ясом птиці та свининою.

Ще однією причиною поступового зменшення поголів'я ВРХ в Україні стало зниження попиту на яловичину і телятину з боку м'ясопереробних підприємств. Ще на початку 90-х років ХХ ст. понад 65 % м'яса ВРХ споживалося населенням у вигляді різних готових м'ясних і ковбасних виробів. Починаючи з 1998 р., переробники почали масово змінювати рецептури ковбас, замінюючи яловичину м'ясом птиці та різними субпродуктами.

Такими є основні фактори, що зумовили значне скорочення поголів'я ВРХ у господарствах населення. На кінець 2012 р. чисельність ВРХ у господарствах склала 3139,4 тис. голів, що становило 67,6 % від загального поголів'я [6].

Отже, на скорочення поголів'я ВРХ в Україні впливає ряд чинників, які можна поділити внутрішні (на рівні виробника) та зовнішні.

Серед внутрішніх чинників можна відзначити застосування екстенсивних систем вирощування худоби, низький вихід та якість м'яса, непрогнозований попит (збут) і дрібнотоварне виробництво. Зовнішніми чинниками впливу є низька платоспроможність споживачів на внутрішньому ринку, загострення конкуренції з боку дешевих видів м'яса, недоліки та неефективність державної підтримки й оподаткування, імпорту, світові ціни, ціни на кормові ресурси, відсутність диференціації ціни на м'ясу та молочну худобу тощо.

Тривалий час у скотарстві спостерігається зниження обсягів вирощування і реалізації на забій (виробництва) м'яса ВРХ. За останні 17 років (з 1995 р.) обсяги вирощування і виробництва скоротилися у 5,6 і 3,3 раза відповідно. За цей період лише один раз у 2001 р. обсяги вирощування перевищили на 38,5 тис. тонн обсяги забитого ВРХ. У цілому ж негативний баланс виробництва склав -3,2 млн. тонн. У підсумку сектор, який 17 років тому формував на м'ясному ринку 51,9 % обсягу вирощування та 51,7 % обсягу виробництва, у структурі ринку значно втратив за обома показниками (до 21,3 % від обсягу вирощування та до 17,6 % від обсягу виробництва за даними 2012 р.) [6].

Темпи скорочення деякий час стримувалися наявністю худоби в господарствах населення. Хоча і в цій категорії виробників переважало екстенсивне виробництво, проте скорочення основних показників було набагато нижчим. Зокрема, обсяги реалізації на забій скоротилися на 21,2 %, а обсяги вирощування — на 18,9 %. Таким чином, господарства населення забезпечили собі основну частку в структурі вирощування і реалізації ВРХ на забій. Якщо ще у 1995 р. господарствами населення вирощувалося 37,7 % і реалізовувалося на забій 31,2 %, то вже у 2012 р. ці частки склали 73,4 та 75 % відповідно [6].

Позитивним моментом можна назвати те, що в останні роки поступово зменшується диспропорція між вирощуванням і реалізацією ВРХ на забій [3]. У 2012 р. було вирощено у живій вазі 671,1 тис. тонн при реалізації 660,8 тис. тонн [6]. Однак робити однозначні висновки про системні зміни на ринку скотарства поки що зарано.

Серед основних проблем, що впливають на скорочення поголів'я та збитковість вирощування худоби в Україні, можна виділити: диспаритет цін на продукцію сільського господарства, зокрема яловичину та промислові товари; відсутність промислового вирощування худоби й зосередження значної частини виробництва у господарствах населення, що не забезпечує ефек-

тивності та якості продукції; забій населенням молочних телят через неможливість їх вирощувати; відсутність диференціації ціни на м'ясу і молочну худобу; низький генетичний потенціал худоби; відсутність доступної інформації про сучасні та ефективні технології вирощування ВРХ; обмежений доступ до кормових ресурсів тощо.

Багато проблем галузі може бути вирішено шляхом створення реальної державної програми розвитку тваринництва, яка б базувалася на аналізі поточної ситуації і заохочувала бізнес інвестувати у вирощування ВРХ. До розроблення такої програми варто було б залучити експертів та скористатися досвідом ЄС. Також прогнозована політика уряду має забезпечити привабливий інвестиційний клімат галузі, визначити пріоритети в експортній політиці й узгодити розвиток сектору яловичини з виробництвом молока.

Висновки

Наслідки економічної кризи і спад виробництва в аграрній сфері економіки України обумовили певні структурні зрушення в сільському господарстві. Різке погіршення економічної ситуації і ринкової кон'юнктури призвело до скорочення обсягів виробництва та реалізації окремих видів продукції і в підсумку — до її збитковості.

Незважаючи на важливість тваринництва для української економіки та продовольчої безпеки держави, фактичний стан галузі протягом двох останніх десятиліть постійно погіршується і не відповідає потенційним можливостям. Усе це повною мірою стосується і скотарства, негативні тенденції у розвитку якого за останні роки зумовили зменшення чисельності поголів'я ВРХ, обсягів виробництва продукції і продуктивності худоби.

В усіх розвинених країнах світу проблема забезпечення населення високоякісним м'ясом і м'ясопродуктами розв'язується за рахунок інтенсивного розвитку спеціалізованого м'ясного скотарства. Продукція м'ясного скотарства забезпечує населення високопоживним продуктом харчування, а промисловість — супутньою продукцією.

На сьогодні Україна втратила свої позиції серед світових виробників яловичини. Найраціональнішим шляхом виправлення ситуації є подальше підвищення концентрації виробництва через створення умов розвитку інтеграційних процесів у скотарстві та суміжних з ним виробництв, а також шляхом забезпечення державної підтримки та створення необхідної нормативно-правової бази.

Державі необхідно розробити заходи та напрями підтримки скотарства, щоб забезпечити можливість надавати сільгоспвиробникам послуги при дорожчунні ВРХ і допомогти в пошуку каналів реалізації їхньої продукції.

Важливим є створення пільгових умов для роботи банківського капіталу в аграрному секторі та розробка відповідного механізму з метою їх реалізації.

Література

1. *Денисенко М.П.* Проблеми та перспективи розвитку м'ясного скотарства в Україні. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

2. Ємцев В.І. Особливості формування конкурентоспроможності підприємств м'ясної промисловості України / В.І. Ємцев // Науковий вісн. Ужгородського ун-ту. — Ужгород, 2011. — С. 10—105.

3. *Ключові* питання ринку яловичини та шляхи їх вирішення. Результати дослідження [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.swap-rural.org.ua>.

4. *М'ясне* скотарство: рентабельне й без інвестицій // Пропозиція. — 2009. — № 12. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com>

5. Сирохман І.В. Товарознавство м'яса та м'ясних товарів: Підруч. для студ. вузів / І.В. Сирохман, Т.М. Раситюк; М-во освіти і науки України. — К.: ЦУЛ, 2004. — 384 с.

6. *Статистичний* збірник «Тваринництво України 2012». — Державна служба статистики України [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://agroua.net/statistics/>.

7. *ФАО*: Обзор мирового рынка мяса и мясных продуктов [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://agroconf.org>

СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ПРОИЗВОДСТВА ГОВЯДИНЫ В УКРАИНЕ

Е.А. Кутас

Национальный университет пищевых технологий

В статье отражено современное состояние производства говядины в Украине и определены основные причины сокращения объема производства. Рассмотрены проблемы развития данной отрасли животноводства и очерчено направления их преодоления. Обосновано, что ускоренное развитие специализированного мясного скотоводства — реальный путь к увеличению производства качественной и дешевой говядины.

Ключевые слова: рынок, производство говядины, мясное скотоводство, крупный рогатый скот, поголовье скота, производительность животных.